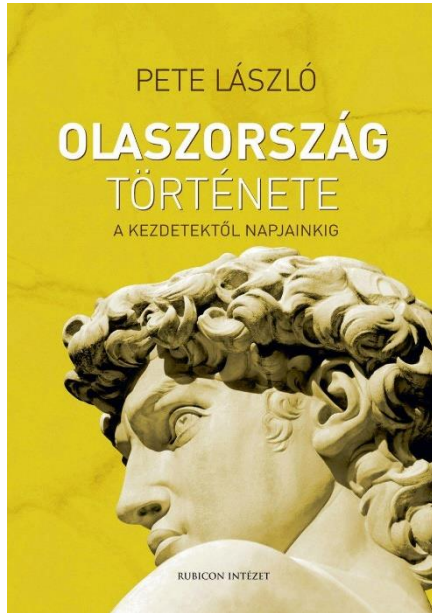

<https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2024/32/3./419-425>

Az első átfogó Olaszország-történet magyar nyelven

Pete László: *Olaszország története – A kezdetektől napjainkig*, Budapest: Rubicon Intézet, 2023.

Michelangelo 1501-ben kapta a megbízást a Firenzei Köztársaságtól a Dávid-szobor elkészítésére. A szobrot, mely a néhány éve fennálló köztársaság eszményeit, a szabadságot és az erőt hivatott kifejezni, a városállam politikai központjában, a Piazza della Signorián állították fel. A Dávid-szobor később átkerült a ma Galleria dell'Accademiának nevezett gyűjteménybe, és az itáliai reneszánsz reprezentatív és világszerte jól ismert alkotásává vált. Éppen ezért kitűnő választásnak tarthatjuk, hogy Pete László *Olaszország története* című kötetének esztétikus és harmonikus színvilágú borítójára

Dávid profilja került. A keménytáblás kötés belső oldalait két igényesen kivitelezett térkép foglalja el: az első Itália népeit mutatja a Kr. e. 6–3. században, a hátsó Olaszországot napjainkban. Nemcsak a kötet alcíme (*A kezdetektől napjainkig*), hanem ez a két térkép is kijelöli azokat az időbeli kereteket, melyeken belül a szerző Olaszország történetének elbeszélése vállalkozott. Magyar nyelven az érdeklődő olvasó mindeddig Olaszország történetének csak bizonyos időszakairól tájékozódhatott, Pete László könyve az első ilyen átfogó munka.

Az Olasz Kultúrintézet igazgatója az előszóban azt a jogos kérdést teszi fel, hogy manapság, amikor a történettudományok értelme és haszna gyakran megkérdőjeleződik a társadalmi és politikai nyilvánosságban, mi a létjogosultsága egy elsősorban nem történészek számára írott Olaszország-történetnek. Válaszában – a megszólaló pozíciójából érthető és olvasóként akceptálható nemzeti elfogultsággal – Itáliát és az olaszokat példaadó szereppel ruházza fel, amennyiben szerinte ők kínálják jelenünk és jövőnk számára az egyetemes emberi értékrenden nyugvó civilizációs modellt. Az előszó egy pontján azonban az a vélemény is megjelenik, hogy a kötet hozzájárulhat az európai nemzetek önmegismeréséhez. Én magam inkább ebben a funkcióban látom Pete László Olaszország-történetének a jelentőségét. A figyelmes olvasó ugyanis a saját jelene felől számos felismerést tehet, és sokkal jobban

megértheti nemcsak Olaszországot, hanem Magyarországot és Európát is, amelyben él. A kötet potenciális olvasói között tehát nemcsak egyetemi hallgatókat vagy az Olaszország történelme iránt érdeklődőket kell számon tartanunk, hanem mindazokat, akiket foglalkoztat az európai nemzetek múltja és jelene.

Pete László a lehető legnagyobb történelmi objektivitással és alapos-sággal mutatja be a történelmi eseményeket, folyamatokat és a bennük kulcsszerepet játszó személyeket. Sohasem enged a leegyszerűsítő narratívák csábításának, az idealizálásnak, éppen ezért nagyon komplex történetek bontakoznak ki az olvasó előtt, amelyek szereplői nemcsak olaszok, hanem számos más európai nép. Az olvasó egyszerre szemlélheti analitikusan és szintézisben a történelmet, és teheti elmélyült reflexió tárgyává a közös múlt-hoz való viszonyát, azaz európai és nemzeti identitását.

Pete László könyve kétségtelenül impozáns terjedelmű, amit a téma igen nagy időbeli kiterjedtsége indokoltá tesz, ugyanakkor a több száz oldal aligha olvasócsalogató. A szöveg azonban számos jellegzetességének köszönhetően nemcsak megkönnyíti, de élvezetessé is teszi az olvasást. Egy Olaszország-történetben nem meglepő módon vannak tárgyi tudáselemek, ezeket azonban a szerző kiváló arányérzékkel és élvezetes stílusban adagolja. Elbeszélés-módja világos, jól követhető és igen kifejező, egyes események szinte

megelevenednek az olvasó szeme előtt.

A kronologikus tárgyalás kilenc nagyobb, valamint egy bevezető és egy záró fejezetre oszlik, de ezeken belül kisebb tematikus, főleg gazdasággal és társadalommal foglalkozó alfejezetek is helyet kapnak. Mind-egyik végén rövid összefoglalás és az adott időszakot értékelő szerzői megnyilvánulások segítik az olvasót az eligazodásban. Hasonlóképpen olvasóbarát megoldás az is, hogy kevés a jegyzet és az idézet.

Az olvasói tájékozódást számos melléklet is szolgálja. A térképeken jól végigkövethető, hogyan változtak a politikai és közigazgatási határok. Ugyanakkor érdemes lett volna elhelyezni a szövegben a térképekre mutató utalásokat, melyek az olvasónak felkínálják azt a lehetőséget, hogy olvasás közben hátralapozzon, és tanulmányozza a megfelelő térképet.

A térképek után ötelemes adattár áll, mely a következő részeket foglalja magában: kronológia (1), glosszárium (2), uralkodók, államfők, miniszterelnökök listája (3), bibliográfia (4), névmutató (5). Az első és a harmadik rész, valamint a névmutató speciális és célzott keresésben nyújthat segítséget. A glosszárium egy átlagolvasó számára funkció nélküli, hiszen a főszövegben minden egyes olasz vagy kevésbé ismert idegen kifejezés magyarázatot nyer. Hasznos lehet viszont olasz szakos hallgatók vagy fordítók számára. A bibliográfia naprakész és magyar olvasókra szabott.

Bármely nép történetének megírásakor az egyik legnehezebb szerzői feladat annak eldöntése, hogy mely témák és milyen mélységben kifejtve szerepeljenek. Pete László kiváló érzékkel találta meg az egyensúlyt mindkét kérdésben. A fejezetekben tárgyalt matéria mennyisége, a kifejtettség mértéke és az egyes fejezetek terjedelme közel azonos. Hasonló megállapítást tehetünk a szakmai minőség tekintetében is, mely egyenletesen magas. Bár Pete László a *Risorgimento* és a 19. századi történelem kutatójaként szerzett nevet magának, könyvében arról tesz tanúbizonyságot, hogy az olasz történelem bármely korszakában otthonosan mozog. Magabiztosan és világosan tárja az olvasó elé a tényanyagot és az összefüggések magyarázatát, miközben sikeresen leplezi el a mesterségbeli tudást, azaz azt a hatalmas szakirodalmi ismeretanyagot, mely nélkül nem lehet megírni egy ilyen könyvet. Az *accommodatio* elve érvényesül: a megcélzott olvasóközönségnek valóban nincs szüksége szakirodalmi hivatkozásokra vagy historiográfiai összefoglalókra.

Pete László az itáliai félsziget történetének elbeszélését az őskortól indítja, és egészen napjainkig jut el. Fontos kiemelni, hogy a területet a kezdetektől jellemzi az etnikai sokszínűség, amely végigköveti Itália egész történetét, és egészen napjainkig érezteti hatását – ahogyan arra a szerző már a bevezetőben is felhívja a figyelmet. Ez a meghatározó jellegzetesség pedig arra indítja a szer-

zót, hogy bármilyen korszakról is legyen szó, gyakran foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az uralomra kerülők milyen eszközökkel igyekeznek konszolidálni hatalmukat egy sokféle nép lakta területen, amihez szorosán hozzátartozik az is, hogy mennyire képesek közösséget, valamennyire egységes identitást teremteni. A rómaiak kezdetben az államszervezeten keresztül, szövetségi rendszer kialakításával próbálták meg elérni ezt, majd bizonyos szövetségeseiket polgárjoggal jutalmazták. A politikai stabilitást szolgálta a római társadalmi modell a Birodalom más népeire való kiterjesztése is. Nagy jelentőségű ebből a szempontból is a kereszténység államvallássá tétele, mely rövidesen vallási alapú egységben fogta össze a félszigeten élőket.

A középkori Itáliáról szólva hasonló kérdéseket jár körbe a szerző az egykori Nyugatrómai Birodalom helyén szerveződő germán királyságok működésének és a fennmaradás érdekében tett lépéseinek bemutatásakor. Ebben a fejezetben olyan alfejezetek is helyet kaptak, amelyek tovább gazdagítják és árnyalják a vizsgált időszakról az olvasóban kialakuló képet. Megismerkedhetünk a középkori szerzetesi kultúrával, az eretnekmozgalmakkal, a kolduló rendekkel, gazdasági, társadalmi, demográfiai változásokkal. Külön alfejezetek szólnak az egyes városállamokról, melyek nem nélkülözik a művészettörténeti adalékokat sem. A szerző egyébként is szívesen utal egy-egy történelmi esemény vagy

személy művészi ábrázolására (Ugolino della Gherardescánál esetleg említhető lett volna Dante *Isteni színjátékának* vonatkozó éneke). Ezek a részek különösen gyönyörködtetik az olvasót, ahogyan azok az érdekességek is, mint például, hogy a 14. században Siena főterének tisztítását egy disznóra bízta.

Az *Itália a modern korban* című fejezet a 16–17. századot öleli fel. Az első részben az itáliai háborúk miatt a hadtörténet dominál, majd a gazdaság- és társadalomtörténet kerül előtérbe. Érzékletesen mutatja be, hogy a félsziget politikai egységének hiánya, a katonai felkészületlenség, a gazdasági modernizáció elmaradása, a hollandok és angolok térnyerése a kereskedelemben hogyan vezettek el oda, hogy az egy évszázaddal azelőtt még virágzó itáliai félsziget egyre inkább lemaradt Európa más vidékeihez képest, és úgy tűnik, hogy ezt a hátrányát az 1950-es évekig nem is tudta behozni.

A 18. században két nagyhatalom, a spanyol és az osztrák határozta meg a félsziget történetét, ugyanakkor ez a napóleoni háborúkig nagyrészt békét hozott Itália számára. A politikai széttagoaltságot a fejezet szerkezete is érzékelteti, a szerző ugyanis a kormányzati politikákat az egyes államok vonatkozásában ismerteti. Végül azt állapítja meg, hogy a széttagoaltság ellenére is ebben az időszakban a kulturális összetartozás tudata erősebbé vált az olaszokban, a kulturális sokszínűség azonban inkább hátráltatta az egysé-

ges nemzeti identitás kiformálódását, mivel a regionális és lokális identitások gyakran konkurenciának tekintették egymást.

A *Risorgimento*-fejezet középpontjában a nemzeti identitás kérdése és az egységes Olaszország megalakulásához vezető út áll. A fejezetből jól kirajzolódnak azok a területi, politikai, társadalmi és ideológiai törésvonalak, amelyek ismeretében szinte csoda, hogy a 18. század végén megjelenő igen eltérő nemzeti egységtörekvéseket 1861-ben siker koronázta. Az olasz nemzeti mozgalom egyes irányzatai és programadó szereplői közötti ideológiai különbségeket jól illusztrálják az első alfejezetek. Megvilágító erejű a korabeli egészségügy és oktatásügy állapotát, a városba vándorló tömegek és a parasztság életkörülményeit európai összehasonlításban bemutató alfejezet, melynek köszönhetően az olvasó megérti, hogy a nemzeti ügy miért nem tudta megszólítani a népi rétegeket: „A nemzeti eszméről mit sem tudó parasztok földet akartak, nem egységes Olaszországot” (354) – írja a szerző. Az agrárkérdés mellett a másik kulcsfontosságú kérdés az volt, hogyan győzhető le Ausztria. Az olaszoknak a sikertelen próbálkozások után be kellett látniuk, hogy francia segítség nélkül ez lehetetlen. Különösen izgalmas az egyesítési folyamat utolsó, Garibaldi nevével fémjelzett szakaszával foglalkozó alfejezet, amely a köztudatban hősként élő Garibaldi szerepét mítosztalanítja, és arra a megállapításra jut,

hogy Garibaldi a tehetséges reálpolitikus Cavour és II. Viktor Emánuel király eszköze volt. Eszményesítéstől mentes az az értékelés is, amelyet az egyesítési folyamatról ad a szerző: „a *Risorgimento* időszakában az olasz nemzet nevében olyan politikai szereplők léptek fel, akik egymáséttól gyökeresen eltérő tervekkel álltak elő. [...] Szó sem volt tehát arról, hogy az egyesítés folyamatában a különböző eszmék képviselői szorosán együttműködtek volna a közös cél megvalósítása érdekében” (391). Később pedig a *Risorgimento* közelmúltbéli és jelenkori megosztott és megosztó emlékezetére is kitér.

A *liberális Olaszország* című fejezet 1861-től indul, és az olaszok I. világháborúbeli részvételével zárul. Ekkor teljesedik ki az olasz egység, Róma lesz a főváros. Megkezdődik a piemonti centralizáció. Külön alfejezetek foglalkoznak az olasz gazdasággal és társadalommal. Olaszország egyre jobban lemarad a fejlett európai ipari országok mögött, Észak és Dél között megrendítő különbség mutatkozik az egy főre jutó jövedelem tekintetében, és több millió olasz vándorol ki. Megjelenik a parlamenti korrupció, mely máig élő probléma. A Nagy Háborút követő időszakot pedig számos válságjelenség jellemzi. Ezt használja ki Musso-
lini.

A *fasiszta Olaszország* című fejezet egyrészt azokat az okokat (pl. csalódott társadalom, kiszámíthatóság utáni vágy, a liberális állam gyengesége, kompromisszum bizo-

nyos körökkel és a katolikus egyházzal, a király be nem avatkozása) veszi sorra, amelyek miatt Mussolini hatalomra jutott, másrészt a fasiszta állam és társadalom kiépítésének szervezeti formáit és stratégiáit ismerteti (pl. ideológiai nevelés, félkatonai szervezetek, a sajtó, az oktatás és a kultúra ellenőrzés alá vonása, háborús retorika, szimbolikus politizálás). Tanulságos olvasmány ez a fejezet arról, hogyan szerzi meg és konszolidálja uralmát egy olyan vezető, aki totális diktatúra kialakítására törekszik.

A II. világháborúban való részvétel Olaszország részéről is követelt emberáldozatokat, és további károkat is okozott. Ebben pedig az olasz hadsereg meglepően rossz állapota is szerepet játszott, például a parancsnokság alkalmatlansága, szervezetlen erők, elavult fegyverek. Ennek az időszaknak konkrét és szimbolikus záróaktusa Mussolini kivégzése és holttestének közszemlére tétele.

A köztársasági Olaszország történetét a szerző az 1946-os referendumtól egészen a 2020-as évekig tárgyalja, több szakaszban. Olaszország gyorsan újjáépült a világháború pusztításai után, majd 1963-ig soha nem látott gazdasági fejlődésen ment keresztül, ez pedig elősegítette a fogyasztói társadalom kiépülését. Az 1960-as és 70-es években a társadalmi feszültségek egyre intenzívebbé váltak, tüntetések zajlottak, a szélsőséges csoportok megerősödtek, terrorcselekményeket hajtottak végre, ami komolyan próbára tette az

államot és a demokráciát. Az államhatalom és a politika képtelen volt érvényes válaszokat és megnyugtató megoldásokat adni erre a helyzetre.

A politikai instabilitást állandósította a 80-as évek végén, 90-es évek elején a kenőpénzbotrány, amely megtépázta a nagy történelmi pártok támogatottságát, és egyre erősebb vágyat ébresztett az olasz társadalomban a politikai megújulás iránt. Ezt az ígéretet hozta el a 90-es évek végén Silvio Berlusconi, aki (cél)tudatosan elhatárolódott a korábbi politikától. Berlusconi üzleti szemléletű politizálása újdonságot jelentett az olasz politikában, az ország problémáit azonban nem oldotta meg, sőt több tekintetben súlyosbította is azokat.

A 2000-es évek óta a kormányok gyorsan váltják egymást Olaszországban. Új pártok jönnek létre, majd tűnnek el szinte teljesen. Pete László abban látja ennek a magyarázatát, hogy a diktatúrától való félelem miatt az alkotmányban a fékek és ellensúlyok túlságosan erős rendszerét építették ki, amely ugyan védelmezi a demokráciát, de egyben akadálya is a stabil és hatékony kormányzásnak. Pedig napjainkban Olaszországnak nagyon sok kihívással kell szembenéznie: évtizedek óta elodázott reformok megvalósítása, migráció, gazdasági és foglalkoztatási problémák, elöregedő társadalom, alacsony születésszám – sorolja a szerző. Mindezekhez még hozzátehetjük a klímaváltozás hatásait, me-

lyek szélsőséges időjárás jelenségekben és a partok erős eróziójában is megnyilvánulnak.

Pete László könyvét a *Minden út Rómába vezet* című rövid fejezet zárja, amelyben a szerző az összefoglalás lehetetlen feladata helyett inkább arra vállalkozik, hogy az olaszok és Itália európai civilizációban betöltött, sok évszázados meghatározó szerepét hangsúlyozza. Nehéz

lenne ezzel vitatkozni. Maga a könyv is erről győzi meg az olvasót.

Száraz Orsolya
egyetemi docens
Debreceni Egyetem, Magyar
Irodalom- és Kultúratudományi
Intézet